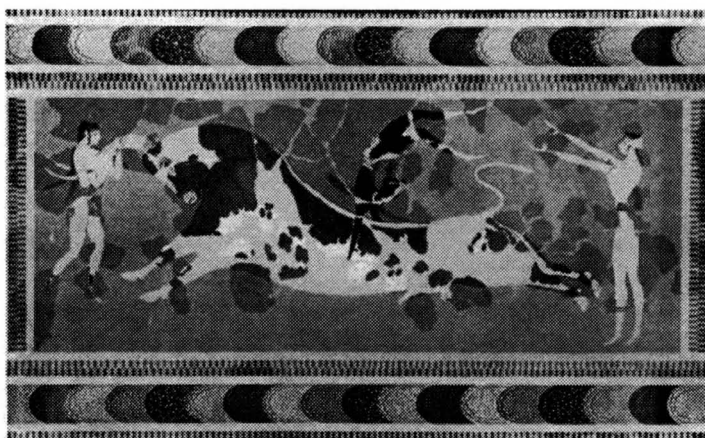

ÀFRICA I ÍNDIA: INDICIS ÍNDICS O PREHISTÒRIA DEL DIONISISME

Javier Martínez Villarroya

javiermartinez@ub.edu

Fresc
minoic

Resum. Toc d'atenció sobre les semblances al voltant del toro i altres elements dionisiacs a Súmer, Mohenjo-Daro, Creta minoica i Egipte. Destaquem l'oceà Índic com a mitjà de contacte entre algunes d'aquestes cultures.

Abstract. We pay attention on the parallelisms around the bull and other Dionysiac elements between Sumer, Mohenjo-Daro, Minoic Crete and Egypt. We emphasized the Indic ocean as the way which allowed some of these contacts.

*Aquesta investigació ha estat finançada pel DURSI i el FSE.

Introducció

Partint d'uns dels axiomes fonamentals de l'escola de Dakar, l'africanitat de l'Egipte faraònic (i per tant, d'un enfocament des del sud), i interessats pel que s'ha anomenat «Filosofia Perennis» o «Tradició Primordial», que reivindica la Índia com la civilització revelada i viva més antiga, hem intentat trobar possibles vies de conciliació.

L'estructura de l'article serà simple: en primer lloc ens aproparem a referències clàssiques sobre grans viatges per mar relacionats amb Àfrica i la Índia. En segon, analitzarem civilitzacions protohistòriques ni àries ni semites. Finalment, llegirem la postura «*filosòfica primordial*». Ens preguntem al servei de què o qui està l'aïllacionisme imperant, quan constantment se'ns apareixen evidències de contactes remots.

Els grans periples de l'antiguitat¹

Un treball sobre contactes marítims en l'antiguitat hauria de començar referint-se a les restes arqueològiques de vaixells que s'han descobert. Nosaltres evitarem el tema, partint de la base (o prejudici) de que aquests viatges són innegables. Remotes pintures rupestres dibuixen vaixells, ja abans de Hieracòpolis. Per altra banda, la possible construcció dels mateixos amb joncs ens convida a pensar que fàcilment es desferien, un cop utilitzats, i que difícilment trobarem les restes de tan caduc material². Els vaixells de joncs han estat estudiats per Heyerdahl³, qui fins i tot aventura un origen egipci-mesopotàmic per a les cultures megalítiques americanes. De la seva obra només direm que troba més de cent paral·lelismes entre Egipte-Mesopotàmia i les cultures sorgides dels olmeques. Complementant la part teòrica, el seus viatges transatlàntics i el transpacífic, com a mínim, demostren la possibilitat de grans periples amb vaixells tecnològicament egipcis i incaics.

---

¹ Ens basem fonamentalment, i si no es diu el contrari, en CASARIEGO, J. E., *Los grandes periplos de la antigüedad*, Madrid, 1949. El llibre és antic, però molt útil per les seves referències.

² Sobre vaixells a l'antiguitat vegi's, p. ex., CASSON, *The ancient mariners: seafarers and sea fighters of the Mediterranean in ancient times*.

³ HEYERDAHL, T., *El hombre primitivo y el océano*.

Es va circumnavegar Àfrica en l'antiguitat? «Una de las magnas preocupaciones del antiguo Egipto y de sus sucesivos dominadores fue la de comunicar las aguas del Mar Interior o Mediterráneo con las del golfo Árabe o Rojo, pues es cierto que aquellos pequeños y negruzcos habitantes del valle del Nilo realizaron una política naval mucho más intensa de lo que realmente era de esperam»⁴. A part de la curiositat d' observar com a mitjans del segle XX, a l'Espanya feixista, els egipcis ja eren negres, Casariego cita a Eusebi i Juli l'Àfrica, els quals diuen que Amenofis (III?) arribà a construir el canal que des de la Mar Roja comunicava amb el Nil. Esdeveniments posteriors l'haurien destruït i, més tard, Ramsès II (segons Aristòtil) ho intentà de nou sense aconseguir-ho. Paradoxes del destí, fou Darius, el persa, qui finalment el va refer (al segle VI a.C.). A diferència de l'actual, el canal no comunicava el mar Mediterrani i el Roig directament. Comunicava aquest amb el Nil, des d'on s'arribava al Mediterrani. Herodot (III, 158-159) descriu els esforços del rei Necos (segle VII a.C.) per tal d'intentar circumnavegar Àfrica: començà el projecte que Darius acabà i, a més, legislà sobre boscos (per talar arbres), contractà tècnics i prengué altres mesures en aquest sentit. Sembla que grecs i fenicis també ho haurien intentat, com els successors d'aquests últims, els púnics, de qui es diu que després de la batalla d'Alàlia (Sardenya), que guanyaren cap al 535 a.C., i a on participaren etruscos i focues, imposaren la seva hegemonia marítima a la Mediterrània occidental, monopolitzant el comerç amb el Sud d'Espanya i els països de més enllà de l'Estret, prohibint terminantment que els no cartaginesos sortissin fora de les Columnes d'Hèrcules. L'ideal de la circumnavegació estava sustentat sobre la falsa consideració de que Àfrica era molt més petita del que realment és (Hecato, Estrabó, Marí de Tir, Ptolomeu...), però sembla que cap expedició (potser una) aconseguí la volta a Àfrica. Casariego diu que perquè era habitual començar des del Mediterrani, la qual cosa ho feia molt més difícil. Herodot (II, 120) diu que «Tots els qui van recórrer les costes de Líbia, haguessin sortit del golf aràbic o de les Columnes d'Heracles, es veieren obligats a donar la volta a causa dels accidents».

Oficialment es reconeixen llargs viatges marítims des del segle XVI a.C.. Els més importants haurien estat des d'Egipte a Síria i al sud de la mar Roja. A Byblos es va organitzar una expedició enregistrada als relleus i jeroglífics de les parets del temple d'Abusir, tomba del rei Sehure. El país de Punt, a Somàlia o

⁴ CASARIEGO, J.E., *Los grandes periplos de la antigüedad*, p.2.

al Iemen (si es fa coincidir amb l'Ofir bíblic), fou l'altre gran viatge egipci. El primer que es recorda també fou sota el regnat de Sehure, tot i que també n'hi ha d'altres documentats (Mentuhotep IV, Hatshepsut i diversos Ramsès), possiblement caracteritzats per algun tipus d'excepcionalitat. El més cèlebre és el de Hatshepsut, que sembla que hauria intentat crear colònies.

Però per damunt d'aquests, el viatge més increïble entre els documentats és el que aconseguí donar la volta a Àfrica. Herodot (III, 142) explica com el rei egipci Necos ordenà a uns fenicis la missió, sortint des del mar d'Eritrea i tornant per les columnes d'Heracles. Van tardar tres anys, i van descriure com, tot i que Herodot no s'ho pot creure, el sol el tenien a mà dreta.

Entre els grecs (Pausànies, I, 23), Eufemos arribà al país dels Sàtirs al segle VI a.C. (alguns els identifiquen amb micos, altres amb «salvatges» de l'oest africà). L'aquemènida Sataspes, al segle V a.C., intentà la circumnavegació africana, per commutar la pena de mort que li havia imposat Jerjes. Sortí pel Mediterrani, però arribà a cert indret a on la barca es quedà «com varada», més enllà de les columnes i el promontori «Soloente» (Herodot, IV, 43). De Hannon de Cartago es conserven el que se suposen còpies del seu periple. Tot sembla indicar que conduí una expedició d'uns 30.000 homes i dones, amb l'objectiu de crear poblacions líbico-fenícies al sud de les columnes. Arribà a les costes de Libèria. Euthymenes, Polibi i Eudoxos també haurien dirigit expedicions de calibre.

En quant a les expedicions per l'Índic, que són les que més directament ens interessien en aquesta ocasió, estan documentades entre els grecs les de Esciles de Carianda (Herodot, IV, 44) i les alexandrines, dos-cents anys posteriors. Més tard tenim *El periple de la Mar Eritrea*, descripció densa i completa de finals del segle I d.C., atribuïda a Adrià d'Alexandria i que es completa amb les descripcions de Plini, Estrabó i Ptolomeu. És l'obra més detallada al respecte⁵.

Als testimonis grecs s'afegeixen els bíblics i els romans. En època de Salomó (segle X a.C.) els jueus mantenien relacions comercials amb el país d'Ofir, que s'ha intentat situar al sud d'Aràbia, a les costes sud-occidentals de l'Hindostan i a les de l'Àfrica oriental, abans del canal de Moçambic. Sembla ser que per aquesta última zona, l'Àfrica sud-oriental, també navegaven els vaixells romans, seguint una via semblant a la dels egipcis en els seus viatges al país de Punt, i que arribaria

---

⁵ Es pot consultar l'edició comentada de L. Casson.

fins al canal de Moçambic, passant per Zanzíbar. Els contactes marítims entre Roma i Índia estan confirmats per testimonis literaris, com el del mencionat *Periple de la Mar Eritrea* o la *Naturalis Historia* de Plini el Vell, i per nombroses restes arqueològiques, consistents, per exemple, en monedes i àmfores romanes trobades a l'Índia i en productes culinaris, cosmètics i ivori indis descoberts a Roma⁶. Alternativa a la gran ruta marítima hi havia les diferents rutes terrestres, articulades en torn a productes com la seda.⁷

Tot i que molts d'aquests viatges marítims foren per casualitat, destaquen les expedicions pel sud d'Àfrica i Aràbia. Precisament aquestes són les més intencionades, i les que des de sempre, parlen de comerç (país de Punt, Ofir, etc.). Si pensem en les convincentes argumentacions de Heyerdahl, que intenten demostrar expedicions molt més llargues i antigues, no hi ha excessiva dificultat en imaginar com històriques la gairebé totalitat de les notícies donades en aquest capítol. A més, acceptar l'existència de grans viatges serviria per explicar qüestions que la història oficial i acadèmica encara no ha explicat convincentment, com per exemple les restes de cocaïna i nicotina trobades a la mòmia de Ramsès II⁸.

Grans civilitzacions anteriors a les indoeuropees i semites

La historiografia està marcada per la història del moment. Els prejudicis d'una època són observables, fonamentalment, en els seus discursos, científics o no. Qualsevol demostració parteix d'uns axiomes indemostrables, i és per això que la fe és sempre anterior a qualsevol raó. Veiem el que creiem. En aquest sentit, M. Bernal ha avergonyit a la intel·lectualitat occidental, mostrant el que han estat (i encara són) alguns dels prejudicis fonamentals del discurs històric⁹. La història feta des d'Europa s'ha caracteritzat, des de la Il·lustració, per una visió racista del món, a on la importància de semites i negres ha estat progressivament

⁶ Al respecte, molt interessant veure CIMINO, R.M., *Ancient Rome and India, commercial and cultural contacts between the Roman world and India*.

⁷ Sobre la ruta de la seda es pot veure, per exemple, ROBERT, J.-N., *De Roma a China por la ruta de la seda en tiempos de la antigua Roma*.

⁸ DIOP, C.A., *Civilisation ou barbarie*, p. 92, a on cita a Mauny y Guyot. També es troba informació per Internet.

⁹ BERNAL, M., *Atenea negra, las raíces afroasiáticas de la civilización clásica*.

minimitzada. Els egipcis foren convertits en explotadors a gran escala (potser per projecció psicològica), a la vegada que se'ls enfosquia intel·lectualment, considerant-los mags carents de raó lluminosa, predecessors dels massons tan odiats pel feixisme. Per l'altra banda, la influència de Mesopotàmia anà també reduint-se: s'identificà amb els enemics de la Bíblia. Es forjà el miracle grec, als cercles romàntics alemanys, que unit a la descoberta de l'indoeuropeu, determinà els camins del discurs històric. L'aportació dels fenicis es minimitzà a l'alfabet (que a més, no incloïa les vocals), i el sorgiment de l'indoeuropeu cal entendre'l en aquest context. Segons Guénon¹⁰, que escrivia a inicis del segle XX, el Teosofisme, a la segona meitat del segle XIX, fou en realitat una creació de les elits anglosaxones destinada a reforçar els llaços entre l'Anglaterra colonialista i la Índia colònia. Es tractava d'explicar els papers de pare i mare de la civilització que respectivament havien de jugar. L'*emocionalisme* (és a dir, la banalització de la religió, privada dels seus continguts racionals), i el qüestionament de la societat de castes era l'atac intel·lectual que els teosofistes dugueren a l'Índia, finançat directament pel govern britànic.

En aquest context, l'africanitat d'Egipte es va tendir a oblidar (en contra del «model tradicional», encarnat per Herodot), i encara avui es troba el continu reflex dels prejudicis aris. La relativa «rarsa» de les civilitzacions sumèria, minòica i ària de la vall de l'Indus es deu a la mirada indoeuropea. Si partim dels més antics contactes marins documentats entre civilitzacions de l'edat del Bronze, ens traslладem precisament a l'Índic, a l'arc format entre l'Alt Egipte i l'Indus, amb les parades d'Elam, Súmer, sud-est de la península aràbiga...¹¹ Es tracta doncs, de qüestionar l'aïllament cultural que molts encara suposen per a les tres cultures mencionades. La idea d'un Egipte africà permet relacionar-lo amb menys dificultat amb les cultures de l'Indus i Sumer, per l'Índic. Traslладant el punt de mira a l'«africanitat», en detriment de la mirada ària-camito-semita, resulta que aquestes dues cultures deixen de ser *unica* que precedeixen les cultures àries i semites (la

---

¹⁰ GUÉNON, R., *El teosofismo*.

¹¹ «India's contact with west Asia seems to have been both by land and sea routes as evidenced from the discovery of terracotta bullock carts, and representations of ships on a stone seal, and on a terracotta amulet, besides terracotta boats from Lothal (...)» (ASTHANA, *History and Archeology of India's contact with other countries, from earliest times to 300 B.C.*, p.38).

vèdica i la mesopotàmica respectivament), i poden entendre's com grans civilitzacions que deixen en aquestes darreres un innegable llegat. Emmarcant-les des del sud, és possible trobar certa continuïtat cultural entre elles. A les dues mencionades, cal afegir la cultura Minoica de Creta, clarament d'arrel no indoeuropea, que caldria estudiar també des d'un punt de vista no europeu, intentant trobar vies de connexió amb les cultures que se li assemblin.

Súmer

Per a molts, Súmer és l'origen de la civilització en tant que la suposen com el primer poble amb escriptura. Aquesta qüestió és més que dubtosa, i ja no sols per la documentació egípcia¹². L'origen de la civilització sumèria és desconegut. Se suposa que la seva llengua no és ni semítica, ni de cap altra família lingüística reconeguda. Caldria saber amb quines famílies s'ha comparat. Segons Eliade¹³, els sumeris descendiren del nord, abans d'instal·lar-se a la baixa Mesopotàmia. Aquesta idea, en canvi, no és lloc comú. L'arribada per mar és una hipòtesi que cal contemplar. Al respecte, Heyerdahl cita P. Amiet, que en el seu estudi sobre les primeres formes de jeroglífics de Mesopotàmia, descobrí que el més antic signe pre-cuneiforme corresponent a «nau» era idèntic al que representa «marina» en l'escriptura de l'antic Egipte.

¹² Per exemple, García Calvo dona notícia del llibre de Harald Haarmann, *Universalgeschichte derchrift*. Seguint els estudis de M. Gimbutas dels anys setanta i vuitanta, i sortint airejat de les crítiques de C. Renfrew, resulta que, «*enlazando datos arqueológicos y lingüísticos, descubre en las tierras de pastos y arada de orillas del Mar Negro y bajo curso del Danubio una civilización avanzada ya desde el sexto milenio ante, hasta la llegada de los pastores indoeuropeos a mediados del cuarto...*» Allí, en el jaciment de Vincha, es trobaren «*un buen número de cacharros con signos escritos, muchas veces no aislados, sino en filas de hasta más de diez (lo que excluye la interpretación como marcas de alfarero)... que sería, por tanto, la escritura más antigua del mundo*» (p. 105). A més, Haarmann veu que més de 50 d'aquests signes poden reconèixer-se en els dibuixos del cretenc lineal A (GARCÍA CALVO, A., *Contra la Realidad, estudios de lenguas y de cosas*, p. 105ss.). Restes d'aquest tipus de signes també poden trobar-se a altres jaciments, p.ex. a Karanovo, Bulgària, del 4.500 a.C.. Per altra banda, tanmateix cal mencionar les inscripcions xineses en closques de tortugues, també molt antigues.

¹³ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, vol. I, «*De la Edad de piedra a los misterios de Eleusis*». Ens basem en ell en aquest capítol, si no es diu el contrari.

El problema per a l'estudi de Súmer és que molt aviat (des del punt de vista documental) es fusionarà amb els acadis, semites, compartint característiques culturals d'importància. Per exemple, des del Neolític a Súmer i a la resta del Pròxim Orient el simbolisme religiós del toro es transmetrà sense interrupció: l'emblema diví fou la tiara de banyes, la CoRNamenta¹⁴. «Dicho de otro modo, la modalidad divina se definía por la fuerza y por la «trascendencia» espacial, es decir, el cielo tempestuoso en el que retumbaba el trueno (pues el trueno se asimilaba al mugido)»¹⁵. Sembla que hi ha continuïtat cultural entre certs símbols gairebé universals. El mugit és el tro, però a la vegada, afegim amb Guénon, la cornamenta és el llamp. La corona doncs, serà la unió entre el cel i la terra, i el seu portador, el rei¹⁶. I serà re-sacerdot, perquè el mugit potser es podria relacionar amb la paraula sagrada, l'Om. Caprici del destí (necessitat?), el «rumiar» castellà és el remugar català. Rumiar és remugar i remugar rumiar, re-flexionar, assimilar, digerir... El sacrifici del toro és el sacrifici del rei. Ansélin menciona com algunes tribus africanes anomenen «germà» al toro.

A Sumèria hi ha certs mites cosmogònics semblants als egipcis. Tot i que el Cel (An) i la Terra (Ki) són masculí i femení respectivament, a diferència de a *Kmt* (el nom que els egipcis li donaven a la seva terra i que habitualment es vocalitza, des del copte, en kèmit), una de les deesses fonamentals sumèries és Nammu, nom de la qual s'escriu amb el pictograma que designa el mar primordial. És la Mare original que engendrà el cel i la terra per partenogènesi. Això recorda una de les versions egípcies de la creació recollida per Bilolo¹⁷. Per altra banda, és curiós observar que el nom de Nammu sembla una barreja dels de *Noun* (les aigües primordials egípcies) i *mw* (aigua en egipci). I si ens atrevim a arriscar encara més similituds lingüístiques, caldria tenir present la relació entre Noun i *nûn*, la lletra àrab que, segons Guénon, indica en l'esoterisme islàmic el moment

---

¹⁴ Sobre el seu simbolisme, GUÉNON, R., *Símbolos fundamentales de la ciencia sagrada*. A les relacions que fa entre cornamenta, corona i Kronos a les llengües indoeuropees, nosaltres afegim crani. La mateixa arrel es troba en àmbit semita i egipci, amb significació semblant (vegi's DU PORTAL, *Los símbolos de los egipcios*, símbolos fundamentales de la ciencia sagrada).

¹⁵ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, p. 90.

¹⁶ Sobre la reialesa divina pot llegir-se a Ferran Iniesta.

¹⁷ BILOLO, M., *Le createur et la creation dans la pensée menphite et amarnienne*, i BILOLO, M., *Les cosmo.theologies philosophiques d'Héliopolis et d'Hermopolis*.

en el qual l'essència del món sorgeix de les aigües primordials. L'arca de Noé seria una humanització d'aquest símbol cosmogònic. Contra la lectura més semita dels sumeris, «*Raymond Jestin insiste en el hecho de que la noción de pecado, el elemento expiatorio y la idea del «cabrito emisario» no están atestiguadas en los textos, lo que implica que los hombres no son únicamente servidores de los dioses, sino también sus imitadores y, en consecuencia, sus colaboradores*»¹⁸. Garantir l'ordre còsmic serà la funció del ritus de la festa d'any nou. Sens dubte, aquesta és un altra semblança entre Súmer i Kèmit (el jubileu, el reordenament còsmic), que també comparteixen amb moltes altres cultures¹⁹.

*La lletra nûn representa l'essència de la vida i el seu continent. Per això es relaciona amb l'Arca de Noé i amb el Sant Grial o copa que conté l'essència divina, la immortalitat. El traç de la lletra reflecteix aquesta idea.

Harappa i Mohenjo Daro

A Pakistan, a la vall de l'Indus, les ciutats de Harappa i Mohenjo Daro són els emblemes de tota una civilització anterior a l'arribada ària. Per alguns, exerciren de capitals de tot un seguit de ciutats, de les quals també se n'han trobat vestigis: Ganweriwala, Rakhigarhi, Dholavira, Kalibangan, etc. Les tres primeres són comparables a Mohenjo-Daro en dimensions. Per altres, en canvi, les veritables capitals de l'imperi d'Harappa es situarien al Sarasvati, riu mencionat pel Rig Veda i considerat durant molt de temps mític. Fa uns vint anys, la descoberta (a través de fotografia satèl·lit) del traçat d'un antic riu al sud de l'Indus farcit de jaciments d'Harappa revestiren aquell mite d'historicitat. Quan es data aquesta civilització (urbana i amb escriptura –no desxifrada-) ? Actualment es situa entre el 2700 a.C.

¹⁸ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, p. 94.

¹⁹ VITRUBI (Arquitectura, llibre III) explica com el grec prengueren les proporcions dels temples basant-se en les humanes (l'ordre dòric és més robust perquè correspon a un home, el jònic més esvelt, és una dona, i el coríntic, el més delicat, és una donzella). S'entreveu la importància que té que les cultures antigues prenguessin com a unitats de mesura el peu, el colze, etc.. Ens podem preguntar si el temple grec reflecteix les disposicions corporals humanes o si, per contra, en realitat ambdós, home i temple, reflecteixen la disposició celest, divina... És a dir, l'ésser humà i la seva obra estan destinats a reproduir conscientment les formes del món. Les nostres divisions, els nostres criteris, han de tenir consistència metafísica.

i el 1900 a.C.. J. Marshall, al 1931, proposà el període del 3100 al 2750 a.C. com l'edat d'or d'Harappa., però M. Wheeler la retardà per situar-la del 2500 al 1500 a.C.. Hi ha datacions alternatives²⁰. Segons Eliade, la prehistòria d'Harappa cal buscar-la als jaciments del Beluxistan, habitat per agricultors prearis de l'Iran. Allí, al «Complex Edith Shabr» es troba una construcció tumular que a la part més alta té la forma d'un zigurat. Per aquesta i altres construccions, Eliade conclou que el complex tingué una funció cerimonial, el que implicaria que l'origen de la vida urbana, almenys en aquesta part del món, tingué una funció religiosa. Paul Wheatley ha demostrat la intenció i funcionalitat religiosa de les primeres ciutats de Xina, Mesopotàmia, Egipte, Amèrica Central, etc.²¹. La vida en una societat tradicional està impregnada de religiositat i l'estructura urbana no n'és una excepció. En aquest sentit, ja hem comentat a peu de pàgina l'explicació dels ordres arquitectònics segons Vitruvi.

Tot i l'escepticisme d'alguns autors, certs elements de la religió d'Harappa van traspasar a l'hinduisme. Pels ja comentats prejudicis, aquests sovint són minimitzats, però caldria constantment recordar que l'arribada dels indoeuropeus suposà que l'oficialitat era ària²². Per sota, el poble, de diferent ètnia, continuà amb els seus ritus ancestrals. Es poden deduir algunes característiques de la religió d'Harappa a partir de les restes arqueològiques. Un gran número de figuretes i representacions gravades en segells ens parlen del culte a la gran Deessa Mare, mentre que una figureta itifàlica asseguda en posició «iòguica» i rodejada de feres representa, segons J. Marshall, a un gran déu, probablement un prototip de Shiva. Altres segells destaquen la figura d'un personatge que subjecta a dos tigres, o la d'un déu amb banyes,

---

²⁰ Ens basem en FEUERSTEIN, KAK, FRAWLEY, *In search of the cradle of civilization*, Wheaton-Chennai, 1995.

²¹ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, p. 172 ss.. Abans, però, ell mateix parla de les estructures sàcres que regeixen ja les cabanes neolítiques.

²² A FEUERSTEIN, KAK, FRAWLEY, *In search of the cradle of civilization*, cap. IX, es donen disset arguments contra la suposada invasió ària a la vall de l'Indus (coneixement del cavall anterior a l'arribada ària, arguments filològics sense suport arqueològic, continuïtat cultural entre els nivells ante i post arribada del aris, etc.).

potes i cua de toro. A part, destaca el valor ritual dels arbres, les serps i el *lingam*, i l'existència del turbant, els adorns nasals, la pinta d'ivori, etc.. Cal mencionar el gran estany de Mohenjo-Daro, que recorda les piscines dels temples actuals hinduistes i els antics llacs sagrats d'Egipte (p. ex., el de Karnak, al temple d'Amon). El llac és imatge de les aigües primordials; el faraó se submergeix en elles, morint, per a sortir, com el sol, regenerat. Al mig del llac sagrat d'Abydos es troba «l'illa de *Maat* (l'ordre, la justícia)». Per arribar a l'ordre còsmic cal la purificació per immersió. Dos tipus d'immersió amb el mateix objectiu: Osiris s'enfonsa a la terra, des d'on sortirà a la llum; Ra s'immergeix en l'oceà primordial, per a després tornar en forma de llum. La terra i el sol són els dos ferments de la immortalitat²³.

Tot aquest art està acompanyat als registres arqueològics per una tecnologia que Gordon Childe equiparava a la d'Egipte i Mesopotàmia. Però certa característica defineix Harappa: «*lo que más sorprendió a los realizadores de las primeras excavaciones fue la uniformidad de aquella civilización y su estancamiento. En el milenio que duró la civilización de Harapa no ha podido señalarse ningún cambio*»²⁴. Aquesta característica, a més de poder-se considerar des d'un punt de vista històric com el reflex d'un ordre social molt estable, de llarga durada (que recorda el cas de Kèmit), també es podria mirar sota un prisma filosòfic (*ontològic*). Curiosament, Martínez Marzoa oposa «Grècia» a «la Índia» perquè considera que Grècia és el qüestionament constant dels seus propis principis (la filosofia és *l'àgora* com essència de la *polis*, el moviment), mentre la Índia sànskrita seria la perdurabilitat en el temps (l'enquistament) d'unes mateixes formes²⁵. És aquesta essència de *tempo de llarga durada* una característica hindú heretada d'Harappa?

²³ GUILMOT, M., *Les rites initiatiques en Égypte ancienne*, p. 251, el cap. VI en general.

²⁴ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, p. 172.

²⁵ MARTÍNEZ MARZOA, F., *Lengua y tiempo*.

Creta

L'inici de la civilització minoica cretenca acostuma a datar-se cap a finals del tercer mil·lenni a.C.. A mitjans del segon mil·lenni a.C. hauria deixat pas a la micènica (grega) per causes de dinàmica interna, sobre les quals no hi ha complet acord (revoltes socials, explosió del volcà de Santorini, etc.). L'escriptura jeroglífica (disc de Phaistos) i el lineal A, del minoic mig, no han estat desxifrats. És a dir, com en el cas d'Harappa i de Sumer, tenim un poble amb construccions urbanes i amb una escriptura que no és ni indoeuropea ni semita. Per la seva banda, Bernal considera Creta una colònia egípcia. Els arguments que dóna es basen, fonamentalment, en la etimologia i la mitologia. Per exemple, Mínos seria reminiscència de Menes o Min, com l'anomena Herodot, l'unificador d'Egipte, qui a més, fundà el culte al bou Apis a Menfis. A part, les històries del Minotaure, Zeus, Teseu, etc., fan referència contínua a la importància del toro a Creta. La implantació del culte al toro a l'illa i la construcció dels palaus coincideixen en el temps amb el culte al déu falcó/toro Mntw o Mont durant la dinastia XI (al segle XXI a.C.). L'absència de culte al toro durant el Minoic antic descartaria una herència a partir del culte taurí de l'Anatòlia del VII mil·lenni.

Al respecte ens atrevim a fer una observació a partir de l'especulació. El recinte de Cnossos és clarament un temple relacionat amb l'observació astronòmica. Les terrasses successives es situen en el centre d'un cercle de muntanyes, *naturalment*, un lloc sagrat. A més, les grans banyes (1,5x3m aproximadament) de toro trobades perfectament podien servir per a canalitzar la llum dels astres. Un temple solar o lunar? Guénon parla de que habitualment el simbolisme de les banyes del bou és lunar, i el de les del carner, solar. Per a resoldre la qüestió, ens fixem en algunes de les paraules que estan íntimament associades amb Creta, a saber, *Mínos*, *Radamandis* i *Minotaure*, de les quals podríem inferir una arrel comuna, potser alternativa o potser complementària a la de *Min* donada per Bernal. Els grecs anomenaven a la lluna, en tant que divinitat, **Σελήνη** (*Selene*, que també significa llum de la lluna). Però també anomenaven a la lluna amb la mateixa paraula que deien mes: **Μήν** (*Men*, o *Min* si transcrivim segons el grec modern). De fet, si *mes* té un origen lunar, de vint-i-vuit dies, la *menstruació* pot tenir una etimologia lunar.

Resumint, defensem que l'etimologia d'alguns dels personatges de Creta ens desvela Cnossos com un santuari lunar. El seu toro, amb les seves banyes, honra a la lluna. Caldria doncs comprovar quins déus-bou egipcis són lunars i no solars. O potser, entendre que el toro que apareix al costat del falcó en moltes representacions, en realitat s'oposa (complementant-lo) al simbolisme solar del falcó.

A part, a Creta destaquen el mite del laberint, la cova (refugi de Zeus), els *kouretes* (ballarins guerrers), la doble destrat, etc.. Elements tots ells que semblen al ludir a ritus iniciàtics. A més, destaca el culte que des del Neolític es fa a la Deessa Mare (o «Senyora de les muntanyes» o «Senyora de les feres»), i que ha deixat multiplicitat de figuretes femenines. Els testimonis del culte al tron caldria entendre'ls en aquest context (el tron com a símbol del principi femení, el recipient –o matriu- del ceptre). En general, s'acostuma a definir la cultura minoica com netament agrària, i a pesar dels bronzes múltiples trobats, se la considera una cultura «pacífica», en contraposició a les grans fortificacions posteriors dels micènics.

Shiva i Dionisos

Alain Daniélou²⁶ considera que per sota de l'hinduïsmes es pot rastrejar la que per a ell és la veritable religió, el shivaïsme o dionisisme. Aquesta es definiria pel retrobament amb la natura, per sobre del respecte a les lleis socials. Les estratègies alliberadores que permetrien arribar a la divinitat serien el ioga (a través de la respiració) i el tantrisme (a través del sexe). El seus mites girarien en torn al déu nen i tergiversador, que damunt d'un toro i acompanyat d'una oca, fa enfollir els seus adeptes. Aquesta figura es reflectiria en altres posteriors, com la de Dionís i Shiva. Altres aspectes d'aquesta religió primigènica serien la gran deessa mare, les figuretes itifàliques, la caverna, els sacrificis (humans), etc..

La utilitat de l'obra de Daniélou és que indaga en les possibles semblances mentals que hi hauria entre les cultures de Harappa i Creta. A grans trets, la de Súmer també caldria tenir-la en compte. En general, les tres semblen pertànyer al

²⁶ DANIELLOU, A., *Shiva y Dionisos, la religión de la naturaleza y el Eros*.

grup d' aquelles civilitzacions que s'anomenaren durant cert temps *neolítiques*, agràries, i a les quals sovint se las ha considerat pacífiques (tot i que tenen muralles, es dubta de que la seva funció primordial sigui la de defensa). Els dràvides haurien expandit la seva influència fins al mediterrani occidental, en èpoques anteriors a les invasions àries. El basc, el georgià i els dialectes del Beluxistan derivarien de la llengua dravídica. El sumeri, el pelasg i el cretenc haurien pertanyut a la mateixa família. Tot i que no demostra aquestes afirmacions, són interessants, com a mínim pel *continuum* cultural que assenyalen. Altres hipòtesis més modernes, en canvi, especulen sobre un origen pròximoriental per a les llengües dravídiques. El neolític i els dràvides s'haurien expandit de la mà.

Tot i que l'homogeneïtat cultural no implica l'ètnica, ni a la inversa, destaquem que «*los textos védicos evocan los combates entre los dasya, en los que es posible adivinar a los continuadores o supervivientes de la civilización del Indo. Son descritos como gente de piel negra, «sin nariz», de luenga barba y adoradores del falon*»²⁷. Per la seva banda, els sumeris eren anomenats «els cap negre». Se'ls suposa braquicèfals i amb nas. En quant als minoics, els frescos de Santorini mostren alguns personatges blancs (*les ballarines de blau*) i altres bastant marrons (*els púgils, el pescador*). Els habitants d'Elam també sembla que van ser «foscos» (ni negres, ni aris, ni semites). I en quant als habitants de l'alt Egipte-Etiòpia, si bé en temps històrics són clarament negres, pensi el lector sobre l'ètnia no negra que apareix als dibuixos del geertzenc.

Segons Daniélou, les tres grans èpoques de la història (paleolític, neolític i època actual) estan representades per les llengües munda, les dravídiques i les àries respectivament. Els «proto-australoides», anomenats a l'Índia *adivâsi* («primers ocupants»), haurien parlat llengües munda o mom-kemer. Segons un tal Sarkar, aquesta hauria estat la raça més arcaica que ha sobreviscut. Tindria afinitats amb el Neanderthal i seria fins i tot més antiga que la negroide. Vedes de Ceilan, khonds de l'Índia central, sakai de Malàsia, aborígens australians, algunes poblacions del sud d'Aràbia, etc., serien descendents d'aquella raça. Esquelets d'aquest tipus s'haurien trobat a Mohenjo-Daro i a les tombes predinàstiques egípcies. Els boiximans i els pigmeus serien els últims supervivents d'aquella raça que hauria viscut al voltant de l'oceà Índic. Sempre segons Daniélou, poblaren també Europa a inicis del Neolític, però foren exterminats pels Cromagnon. Segons la tradició

---

²⁷ ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, p. 259.

dravídica, arribaren d'un continent situat al sud-oest de la Índia, submergit després pel mar, la qual cosa concordaria a la perfecció amb aquella tradició que diu que les dues banyes del món es situaven una al sud de la península d'Indo-xina i l'altra al cap de Bona Esperança. El *tsunami* patit darrerament en aquesta zona fa menys esbojarrada i «mítica» aquesta tradició.

Davant de la rotunditat de les asseveracions, caldria comparar l'*homo grimaldiensis*, caracteritzat per la cultura de les Venus hotentot amb aquesta raça *proto-australòide*, de negritos. Les Venus mencionades es caracteritzen pel seu pronunciat cabell cresp i per presentar una esteatopigia (arquejat de l'esquena i volum del glutis) aguda, només comparable a la de poblacions com la dels boiximans o hotentots (subgrups dels khoisan)²⁸.

Pintures rupestres

Davant el panorama, resulta que llegim Ansélin²⁹, qui narra la travessia *peul* des de l'Índia fins l'oest d'Àfrica, centrant la seva atenció en la terminologia *peul* referent a la llet i el bou per a relacionar aquest poble amb els tamil (tribu dràvida). Els clans dravídics o protodravídics haurien estat integrats a la societat africana del sud de l'egipci faraònic durant el IV mil·lenni a.C., segons Ansélin, com clarament demostren l'arqueologia, la filologia, la mitologia i la lingüística. Al respecte, Austran interpreta certes pintures del guerzeenc (espirals, vaixells...) com d'origen tamil o prototamil. Afirmar Ansélin que durant el predinàstic, aquests

²⁸ «Les plus anciennes population africains appartiennent aux groupes de Boschiman et des Négrilles. Les Boschiman et Hottentots (races Khoisanes) sont réfugiés aujourd'hui dans les régions désertiques ou steppiques du sud-ouest de l'Afrique (...) Les Boschimanes ne sont pas des autochtones du Kalabari, ils ont peut-être occupé certains régions sahariennes (...). Les Hottentots pourraient représenter le produit d'un métissage entre Boschimanes et envahisseurs blancs du Nord-Est : leur aire de dispersion semble être la région des Grands lacs orientaux (...)» (GRAND ATLAS DU CONTINENT AFRICAÏN, p. 54). Més informació sobre aquestes ètnies pot trobar-se a LACRUZ, S., *Etnoarqueologia del bosque tropical lluvioso* a aquest mateix número 2 d'EX NOVO. Allí s'especifica la tan primitiva relació que aquests grups mantenen amb el foc. Sobre l'*homo grimaldiensis* en relació amb Àfrica pot llegir-se DIOP, C.A., *Civilisation ou barbarie*. Sobre l'expansió *negrito* per Àfrica, la documentació, a part de l'arqueologia, ens la proporciona la mitologia: «Para los dogones, los primeros habitantes de la región, míticos, eran los negrillos, hoy desaparecidos bajo tierra: forjadores infatigables, aún se escucha el resonar de sus martillos» (ELIADE, *Herreros y alquimistas*, p. 97, que al seu torn cita a H. Tegnæus, *Le héros civilisateur*).

²⁹ ANSÉLIN, A., *La question peule, et l'histoire des égyptes ouest-africaines*, Paris, 1981.

nou vinguts, d'una civilització superior basada en l'agricultura, haurien introduït una arquitectura i el seu lèxic a Egipte. Tot i així, la preponderància hauria estat de l'element negro-africà sobre el negro-índi, com ho demostraria el fet de que no s'hagués imposat el sistema sexagesimal o octogesimal dels tàmils, triomfant el decimal. Tot i l'afirmació rotunda d'Ansélin, ens preguntem si el sistema octogesimal no hauria quedat reflectit en les estructures cosmogòniques, fonamentades en les quatre parelles (vuit elements) de sers primordials, que són la base de la cosmogonia egípcia però també d'altres com la dogon³⁰.

Segons B. Brentjes, l'art egípciu prové de l'art rupestre africà³¹. Es pintava als temples de forma anàloga a com es feia a les coves, perquè els temples intentaven reproduir les roques sagrades, la geografia sacra. Així, es pot pensar que l'art simpatètic prehistòric, destinat a afavorir la caça, és extensible a l'històric. Les representacions del faraó amb una maça servirien per a reforçar el seu poder, o potser per a que conservés, en el més enllà, el seu regne. L'autor divideix l'art rupestre del desert a l'est del Nil en diverses fases, i a la cinquena l'anomena «la dels invasors de l'est», que entén que foren els mesopotàmics, situant-la contemporània amb Nagada II, és a dir, abans del 3000 a.C.. Però també diu que en les pintures dels períodes anteriors es poden identificar individus que no són negroides (p.56). Els vaixells són representacions habituals, i és normal que prenguin formes animals, entre elles, la del toro: el cap a proa i la cua a popa³². En cap cas s'han d'entendre aquests vaixell com canoes petites i inestables i com exclusius d'Egipte; «*Petroglifos y pinturas en la roca desde Egipto hasta el Sahara argelino demuestran que ya se empleaban hace cinco, seis o quizás siete mil años atrás*»³³. Per la mesura de les figures humanes es pot deduir una tripulació de 50 o 60 persones amb ramat, el que dona unes dimensions considerables...

---

³⁰ Sobre l'egípcia, vegi's les obres de Bilolo mencionades. Sobre la dogon: GRIAULE, M., Dios de Agua.

³¹ BRETJES, B., *African rock art*.

³² Vegi's BERGER, M., *Predynastic animal-headed boats from Hierakonpolis and southern Egypte, a The followers of Horus*, ed. Egyptian Studies Association Publication n. 2, p. 107-120.

³³ HEYERDAHL, T., *El hombre primitivo y el océano*, p.16.

Conclusions

El present escrit pretén atacar l'aïllacionisme imperant. Des de la més remota prehistòria els moviments de població són constants. Els predecessors dels negrits ocuparen bona part d'Àfrica, però potser també d'Europa i del sud-est asiàtic. Nosaltres hem destacat la comuna presència del toro (sovint representat per la seva cua, banyes i penis), la deessa mare i el nen déu en cultures del quart i tercer mil lenni a.C.. Tots aquests elements s'acostumen a associar al dionissisme, que recull tradicions molt més antigues. Hem mencionat alguns dels elements comuns entre el dionissisme grec i les cultures del sud de Grècia, però en absolut afirmem una relació de filiació directa. Els elements tracs (i possiblement també esteparis) del dionissisme grec són evidents.

El que proposem és centrar esforços i atenció en la geografia. Les civilitzacions de l'Indus, Elam, Sumèria, les costes de la península aràbiga i l'alt Egipte presenten analogies clares en èpoques molt remotes, i la seva situació geogràfica convida a pensar en contactes per terra i mar. Entre Mesopotàmia i la vall de l'Indus les similituds es donen en l'arqueologia domèstica, la ceràmica, els ornaments, el coneixement i ús del lapislàtzuli, l'ús de la pedra amb coure i bronze per preparar eines i armes, vaixelles, etc.. Però a més, es troben similituds mentals. El sistema de pesos i mesures estableix una punt de contacte entre la vall de l'Indus i Àsia occidental. El sistema de pesos d'Harappa era, amb alguna excepció, similar al de Babilònia. Els pesos cúbics de Kish recorden els dels jaciments Harappa, i aquest tipus de pesos es dona també a la més antiga Mesopotàmia, Elam i Egipte. L'escala de vendes de Mohenjo-Daro es relaciona amb la de l'Egipte de la dinastia XII i la d'Harappa³⁴. Que aquests contactes també eren per mar ho demostren, entre altres evidències, les ciutats portuàries d'Harappa (Sotka koh, Rojadi, Lothal...).

Segons Asthana, també poden trobar-se joies anàlogues a la vall de l'Indus, Sumèria i Egipte. L'*anklet* egipci fins i tot sembla reproduït en algun dels frescos de Cnossos. Però a nosaltres, sobre tot ens interessa el que diu sobre el toro:

³⁴ ASTHANA, S., *History and Archeology of India's contact with other countries, from earliest times to 300 B.C.*, p. 53 ss.

«Mohenjo-Daro has also yielded balls and marbles which are similar to those found in Sumner (Jamdat Nasr) and Egypt. Bull-fight seems to be a common form of recreation both in Indus Valley and Crete since while a few Indus seals present the scene of bull-fight, some seals and wall painting of Knossos of the Middle Minoan and Late Minoan periods also include the same representation. It may be pointed out that although the resemblances are distant, in certain details they exhibit the same conceptual framework. The ritual represent the sacrifice of a bull to a deity which may be the Mother Goodness (...) Fabri thinks that similar other features found on the Indus seals are the snake rising up behind the bull as also behind the sacred tree. The snake and the sacred tree both were connected with the cult of the Mother Goodness in Crete also (...). On the conceptual level again, the Harappan terracotta female figurines, called Mother Goodness, and referred to earlier, may be compared with the female figures of Syria, Soviet Central Asia (Ilegeixi's aquí exsoviètica), Crete, Elam, Mesopotamia, Transcaucasia, Asia Minor, Palestine, The Cyclades, The Balkans and Egypt»³⁵.

Però si bé és veritat que les connexions mentals pretèrites entre poblacions llunyanes entre sí són difícils de «demostrar», cal reconèixer que la història de les llengües i la seva distribució és clau per a calibrar el grau de contacte entre civilitzacions. En aquest sentit, destaquem que ni el minoic, ni l'elamita, ni el sumeri, ni la llengua de l'Indus han estat desxifrats. Els intents de fer-ho passen, sobre tot, per estudiar les similituds morfològiques entre l'elamita i el dravídic, relacionar la llengua de Mohenjo-Daro amb les dravídiques, i comparar el sumeri amb l'elamita (a partir de la similitud entre les terminacions dels noms personals que solen ser una síl·laba repetida en elamita, característica que comparteix amb el bereber i l'egipci). És a dir, l'elamita, el sumeri i la llengua de l'Indus es relacionen entre elles, directa o indirectament, a partir del dravídic. Cal afegir a aquestes relacions les trobades per Ansélin entre l'egipci i el tamil, com ja hem mencionat més amunt.

En l'actualitat, la família de llengües dravídiques es compon d'unes 23 llengües dividides, per ara, en quatre grups. La majoria es troben al sud i centre de l'Índia, però també n'hi ha al Nepal, Bangladesh, Pakistan i Sri Lanka. Algunes

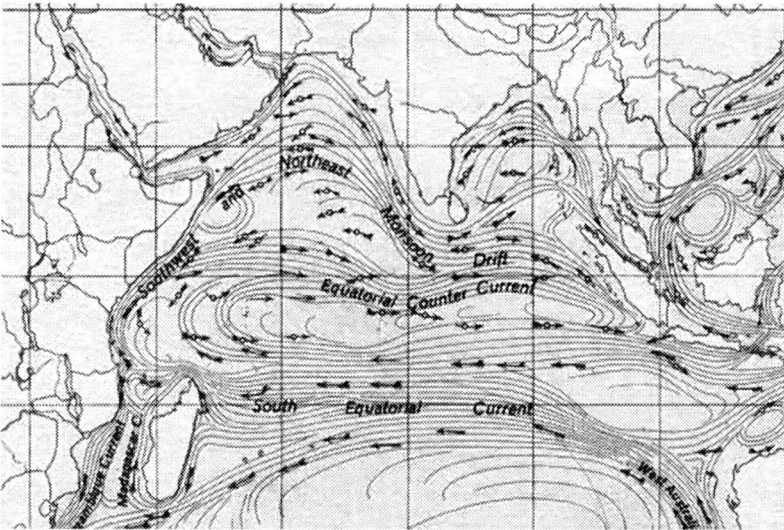
---

³⁵ *Ibidem*, p. 61-62.

d'elles, com el tamil, també es parlen en llocs tan dispars com Indonèsia, Malàisia, Martinica, Maurici, Myanmar, Singapur, Trinitat i Sud-àfrica. Els actuals sistemes d'escriptura d'aquestes llengües deriven d'un prototip de l'escriptura brahmi. Antecedent d'aquest i del jaroshti, l'altre gran sistema d'escriptura de l'Índic, és el fenici, a través de l'arameu³⁶.

En resum, tot sembla apuntar contactes molt antics per l'Índic. Amb M. Wheeler, pensem que les idees tenen ales.

Mapa dels corrents marins a l'Índic

³⁶ Informació sobre llengües antigues i modernes pot trobar-se a www.proel.org.

Bibliografía

- ANSÉLIN, A., *La question peule, et l'histoire des égyptes ouest-africaines*, Paris, 1981
- ANSÉLIN, A., *Le discours coboclo, l'amerique et l'afrique sans colomb*
- ASTHANA, S., *History and archeology of india's contact with other countries, from earliest times to 300 b.c.*, Delhi, 1976
- BERGER, M., *Predynastic animal-headed boats from hierakompolis and southern egypte, a the followers of horus*, ed. Egyptian Studies Assotiation Publication n. 2, Oxford, 1992
- BERNAL, M., *Atenea negra, las raíces afroasiáticas de la civilización clásica*, Barcelona, 1993
- BRETJES, B., *African rock art*, london, 1969
- BILOLO, M., *Le createur et la creation dans la pensée menphite et amarnienne*, Kinshasa-Libreville-Munich, 1988
- BILOLO, M., *Les cosmo.theologies philosophiques d'héliopolis et d'hermopolis*, Kinshasa-Libreville-Munich, 1986.
- CASARIEGO, J. E., *Los grandes periplos de la antigüedad*, madrid, 1949
- CASSON, L., *The ancient mariners: seafarers and sea fighters of the mediterranean in ancient times*, princeton, 1991 (2a. edición).
- CASSON, L., *The Periplus Maris Erythraei*, Princeton, n.j., 1989
- cimino, r.m., Ancient Rome and India, commercial and cultural contacts between the roman world and india*, New Dehli, 1994
- DANIÉLOU, A., *Shiva y Dionisos, la religión de la naturaleza y el eros*, Barcelona, 1987.
- DIOP, C.A., *Civilisation ou barbarie*, paris, 1981
- DU PORTAL, *Los símbolos de los egipcios, símbolos fundamentales de la ciencia sagrada*, 1999).
- ELIADE, M., *Historia de las creencias y las ideas religiosas*, vol. i, «De la edad de piedra a los misterios de Eleusis», Barcelona, 1999
- ELIADE, M., *Herreros y alquimistas*, Madrid, 2001 (Paris, 1956)
- FEUERSTEIN, KAK, FRAWLEY, *In search of the cradle of civilization*, Wheaton-Chennai, 1995
- GARCÍA CALVO, A., *Contra la realidad, estudios de lenguas y de cosas*, Zamora, 2002
- GUILMOT, M., *Les rites initiatiques en egypte ancienne*, Paris, 1977
- GUÉNON, R., *El teosofismo*, Barcelona, 1989.
- Grand atlas du continent africain, dir. regine van chi-bonnardel, ed. jcune afrique, Paris, 1973
- GRIAULE, M., *Dios de agua*, Barcelona, 2000.
- HEYERDAHL, T., *El hombre primitivo y el océano*, Barcelona, 1983
- Libro de los muertos, salida del alma hacia la luz*, 2000, Barcelona
- MARTÍNEZ MARZOA, F., *lengua y tiempo*, Madrid, 1999
- ROBERT, J.-N., *De Roma a China por la ruta de la seda en tiempos de la antigua Roma*, Barcelona, 1996 (Paris, 1993)